Marzena Giedrojc
**Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu
 jako podmiot polityki etnicznej (1989–2011)**

Wydawnictwo Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego „Minerwa”,
 Szczecin 2014, 538 ss.

DOI: 10.19195/1643-0328.21.12

Polityka etniczna dopiero od kilku lat znajduje się w orbicie zainteresowań badawczych polskich autorów z obszaru nauk społecznych. Co prawda od dłuższego czasu powstawały prace, zarówno politologiczne, jak i socjologiczne, poruszające problemy polityki państwa względem zamieszkujących jego terytorium mniejszości, lecz zwykle ujmowano to zagadnienie w typowych dla tej części Europy kategoriach polityki narodowościowej. Z koniecznością zupełnie innego sposobu ujmowania tego tematu przyszło się badaczom zetknąć dopiero na początku lat 90. XX wieku. Wtedy to, w ramach dokonujących się przemian politycznych i społecznych, zdano sobie sprawę z potrzeby przeorientowania działań nowo kształtującego się państwa polskiego, skierowanych do przedstawicieli innych niż polski narodów zamieszkujących Rzeczpospolitą. Pomóc w tym procesie miała powołana do życia w 1989 roku Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu. Głównym celem stawianym przed nią w tym czasie było, częściowo wymuszone również przez czynniki zewnętrzne, stworzenie ram prawnych gwarantujących poszanowanie praw obywateli Polski o odmiennym od większości pochodzeniu etnicznym. Traktowana przez inne instytucje państwa jako ważny głos w kwestiach etnicznych, a poniekąd również w wyniku braku alternatywy, na przestrzeni następnych lat stała się ona głównym organem odpowiedzialnym za kreowanie rozwiązań prawnych w tym względzie. Próbę oceny tego procesu trwającego nieprzerwanie od początku X kadencji Sejmu oraz rzeczywistej roli, jaką odegrała w nim Komisja, stanowi omawiane opracowanie.

Jest to praca autorstwa Marzeny Giedrojc, która ukazała się w 2014 roku nakładem Wydawnictwa Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego „Minerwa”. Liczy ona 538 stron, a jej treść po uwzględnieniu kryterium przedmiotowego została podzielona przez autorkę na pięć rozbudowanych rozdziałów.

Pierwszy z nich ma charakter *stricte* teoretyczno-metodologiczny. Autorka przechodzi w nim przez kolejne etapy toku czynności badawczych. Determinowana wymogiem spójności semantycznej podejmuje próbę umiejscowienia polityki etnicznej jako przedmiotu badań nauk społecznych. W jej ramach dokonuje bardzo istotnego dla całości pracy rozróżnienia między polityką narodowościową i etniczną oraz między dwoma rodzajami mniejszości — narodowymi i etnicznymi.

Drugi rozdział poświęcono współczesnemu wymiarowi polityki etnicznej w Polsce. Została ona poddana analizie od roku 1945 do końca zakresu chronologicznego pracy, tj. do roku 2011. Czynione jest to z uwzględnieniem periodyzacji na lata 1945–1989 i 1989–2011. Udzielona została odpowiedź na pytanie o miejsce mniejszości narodowych i etnicznych w nowej polskiej rzeczywistości politycznej będącej następstwem przemian przełomu lat 80. i 90. XX wieku. Przedstawiono również i omówiono wszystkie organy rządowe oraz podmioty odpowiedzialne za realizację polityki etnicznej w latach 1989–2011. Wreszcie — przeanalizowana została aktywność państwa, której celem jest przeciwdziałanie dyskryminacji na tle narodowym i etnicznym.

Kolejny rozdział jest swego rodzaju wprowadzeniem do właściwej analizy roli Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu jako podmiotu polityki etnicznej. Na początku przedstawiono rolę i zadania komisji sejmowych w ogóle. Określone zostały sposób ich powoływania oraz miejsce w pracach i strukturze Sejmu RP od 1989 roku. Kolejnym etapem było określenie statusu Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Zaprezentowane zostały skład i struktura Komisji w kolejnych siedmiu kadencjach Sejmu. Wyjaśniono formy i obszary jej działania. Stosunkowo sporo miejsca poświęcono także aktywności międzynarodowej Komisji.

Ostatnie dwa rozdziały w całości poświęcono Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu. W pierwszym z nich omówiona została jej aktywność w ramach realizacji funkcji ustawodawczej Sejmu. Opisano rolę i udział Komisji w pracach nad Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej oraz poszczególnymi ustawami, w tym najważniejszą z punktu widzenia podejmowanego zagadnienia ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 2005 roku.

Drugi z nich, będący jednocześnie ostatnim w całej pracy, dotyczy działalności KMNE w ramach funkcji kontrolnej Sejmu. Przedstawiony został stosunek i stanowisko Komisji wobec projektów i wykonania budżetów państwa, problemów funkcjonowania szkolnictwa, oświaty i edukacji dla mniejszości, dostępu mniejszości do środków masowego przekazu, realizacji rządowego Programu zapobiegania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji, rządowego Programu na rzecz społeczności romskiej oraz zadań wynikających z ustawy o mniejszościach.

Pomimo naukowego charakteru pracy została ona napisana językiem bardzo jasnym i zrozumiałym. Ułatwia jej to dotarcie do zdecydowanie liczniejszego grona czytelników niż tylko osób zawodowo zajmujących się problematyką polityki etnicznej czy działalnością organów Sejmu RP. Nadaje jej to dodatkowy walor popularyzatorski. Struktura rozprawy jest bardzo przejrzysta. Dużym atutem jest umieszczenie odautorskich uwag na końcu wszystkich rozdziałów o charakterze badawczym, które w naturalny sposób zwiększają wartość eksplanacyjną opracowania.

Celami, jakie przyświecały autorce w pracach nad omawianym tekstem, co też zostało przez nią określone w części teoretyczno-metodologicznej, były:

1. przedstawienie Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych jako podmiotu realizowanej w Polsce po 1989 roku polityki etnicznej;
2. dokonanie analizy i ukazanie, w jaki sposób Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych w latach 1989–2011 wypełniała funkcje regulaminowo przypisane temu organowi Sejmu;
3. zbadanie procesu decyzyjnego przy procedowaniu ustaw na poziomie rząd–Sejm, Sejm–Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz w samej Komisji;
4. przeanalizowanie i zweryfikowanie form oraz podstaw współpracy między Komisją Mniejszości Narodowych i Etnicznych a organami państwa w realizacji polityki etnicznej;
5. dokonanie analizy porównawczej w zakresie finansowania mniejszości narodowych, ich oświaty i szkolnictwa, dostępu mniejszości do mediów w latach 1989–2011;
6. dokonanie oceny realizacji zadań wynikających z ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych przez podmioty realizujące politykę etniczną w Polsce.

Tak sformułowane cele wymusiły na autorce postawienie i zweryfikowanie następujących hipotez badawczych:

1. W latach 1989–2011 w Polsce państwo nie dysponowało wyodrębnionym i wyraźnie wyspecjalizowanym resortem zajmującym się całościowo polityką etniczną, czyniły to różne organy państwa.

2. Polityka etniczna w Polsce od 1989 roku zdominowana była przez organy i instytucje, które tworzyły całokształt prawnych, organizacyjnych i ideologicznych działań państwa skierowanych na organizację życia mniejszości narodowych i etnicznych oraz wzajemnych stosunków między nimi.

3. Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych od 1989 roku była organem współtworzącym prawo i ochronę prawną w zakresie mniejszości narodowych, etnicznych i językowych w Polsce oraz miała niezbędny potencjał do wypracowania aktów prawnych w tym zakresie.

4. Reguły realizacji polityki etnicznej w Polsce zmieniły się po przejęciu odpowiedzialności w rządzie za tę politykę przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, a Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu do czasu uchwalenia ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych nadal była organem mającym znaczący wpływ na politykę etniczną w Polsce.

5. Powstanie Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu było jednym z wielu czynników, które wpłynęły na upodmiotowienie i instytucjonalizację wewnętrzną mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Wykorzystując aparat narzędziowy dostępny naukom o polityce, w tym metodę instytucjonalno-prawną, normatywno-behawioralną, decyzyjną, historyczną, komparatystyczną oraz analizę systemową, w ramach badań, których egzemplifikacją jest omawiana praca, autorka pozytywnie zweryfikowała wszystkie wyżej przytoczone hipotezy i, co się z tym wiąże, zrealizowała również stawiane przed nią cele.

Spśród wielu atutów recenzowanej publikacji dwa z nich wymagają szczególnego podkreślenia. Pierwszym jest jej niewątpliwa oryginalność. Trudno znaleźć na rynku wydawniczym pozycję, która w tak odmienny sposób traktowałaby o polityce etnicznej w Polsce. Zdecydowana większość prac przedstawia ją całościowo lub z perspektywy jej adresatów — mniejszości. Ujęcie tego zagadnienia z punktu widzenia podmiotu współodpowiedzialnego i współtworzącego politykę etniczną państwa nadaje wynikom badań zaprezentowanych w jej treści charakter ważnych.

Drugim wyraźnym atutem recenzowanej monografii jest jej poziom warsztatowy. Abstrahując od zręcznego wykorzystania dostępnego autorce aparatu narzędziowego, należy podkreślić, że duże wrażenie robi również bogactwo opracowanych źródeł — zarówno tych archiwalnych, jak i literatury przedmiotu. Szczególne uznanie budzi zwłaszcza bardzo skrupulatne wykorzystanie zasobów Archiwum Sejmu RP.

Autorka nie ustrzegła się również kilku błędów. Miały one jednak w zdecydowanej większości charakter edytorski, co nie może dziwić przy tak obszernym opracowaniu. Pozostaje to bez wpływu na ogólny, bardzo dobry odbiór omawianej pracy. Jest to lektura obowiązkowa dla wszystkich zainteresowanych zagadnieniami polityki etnicznej w Polsce. Należy żywić nadzieje, że prac o podobnej tematyce, analizujących funkcjonowanie innych organów odpowiedzialnych za politykę państwa w tym obszarze jego działania i przygotowywanych z taką samą pieczołowitością, będzie powstawać coraz więcej, co wzbogaciłoby wciąż skromny dorobek polskiej etnopolitologii.

Amadeusz Urbanik